

# Sophie van de Palts (1630-1714)



## Tuinhelden

Belangrijke maar vergeten of onbekende tuinpersonen van lang en korter geleden

TEKST: ROSE-MARIE GERRITSEN ILLUSTRATIE: CYPRIAN KOSCIELNIAK

Het is de Grosse Garten van Herrenhausen in Hannover waaraan de naam van keurvorstin Sophie von Braunschweig-Lüneburg verbonden is. 'Le jardin de Herrenhausen, c'est ma vie,' moet ze ooit gezegd hebben. Maar het had ook 'Der Herrenhausener Garten ist mein Leben' of 'Il giardino di Herrenhausen, quest'è la mia vita,' of 'De tuin van Herrenhausen, dat is mijn leven' kunnen zijn, want behalve Duits sprak ze natuurlijk Frans (de taal van de hogere klassen), Engels, Italiaans en Nederlands, het land waar ze geboren en opgegroeid was.

Haar ouders, keurvorst Frederik V van de Palts en zijn Britse vrouw Elizabeth Stuart werden na slechts één winter koningschap van Bohemen door de Duitse keizer verjaagd, werden opgevangen door hun Oranje-ooms en leefden vanaf 1621 in Den Haag in ballingschap, op staatskosten. Prinses Sophie werd er in 1630 als jongste dochter geboren en bracht haar jeugd door aan het Hollandse hof. De Winterkoning en zijn vrouw omringden zich, ondanks een bescheiden toelage, met de bij hun stand passende luxe (en maakten grote schulden). Elizabeth legde een tuin aan bij het Kooningshuys, hun zomerpaleis en jachtslot in Rhenen en adviseerde haar familie over tuinaanleg. Sophie en haar acht oudere broers en zussen kregen les in alles wat ze later in de hoogste kringen nodig zouden kunnen hebben. Ze sprak haar talen, was ad rem, scherpzinnig en geestig. Daar in die Hollandse jaren is ook de kiem voor haar grote liefde voor tuinen gelegd.

Voor een ambitieuze prinses met een schamele bruidsschat was het lastig een geschikte huwelijkspartner te vinden; het werd de Duitse Ernst August von Braunschweig-Lüneburg (1629-1698) uit het geslacht van de Welfen. Ze trouwden in 1658, woonden een jaar in Italië en verhuisden later, toen Ernst August vorst-bisschop van Osnabrück werd, met inmiddels zes kinderen – er zou er nog één bijkomen – naar een kapitaal geel

barokslot in Osnabrück. Ernst August zou het in 1692 zelfs tot keurvorst van Hannover brengen.

Bij het Osnabrücker slot ontstond haar eerste eigen tuin. De ervaren Franse tuinarchitect Martin Charbonnier (die later ook in Herrenhausen zou werken) bood hulp. Zij bemoeide zich met het ontwerp en de aanleg van het 3 ha grote slotpark. Elke ochtend om zes uur stond ze op om te kijken hoe het werk aan de tuin vorderde. Ze hoopte er altijd te kunnen blijven wonen want 'het zal nergens aangenamer zijn.'

Helaas moesten ze voordat de tuin goed en wel af was zeven jaar later al weer verhuizen, naar Hannover waar Ernst August zijn overleden broer opvolgde. Sophie miste haar tuin enorm. 'Ich werde mein Leben lang den Garten und das Schloss in Osnabrück vermissen. Mein Garten, meine Blumen, mein Haus, meine Möbel: Ich finde mich dieser Freuden auf einmal beraubt.' Ernst August (en zijn maîtresse) woonden in het representatieve Leineschloss van de rijke, machtige Welfen in de stad Hannover, Sophie was liever in het nabijgelegen zomerverblijf, in Herrenhausen. Daar maakt ze de tuin van haar leven.

De bestaande Grosse Garten wordt veranderd in een tuin in Hollandse barokstijl, helemaal volgens de ideeën van Sophie, als een herinnering aan haar jeugd. De belangrijke tuinen in Nederland kende ze allemaal, in Frankrijk en Italië bezocht ze talloze tuinen. Charbonnier wordt naar Nederland gestuurd om de tuinen bij de residenties van de Oranjes te bestuderen. In de Grosse Garten worden beelden geplaatst en komt er een openluchttheater. De filosoof Gottfried Leibniz die hofbibliothecaris is en met wie Sophie het goed kan vinden, adviseert haar. Een feestzaal wordt gebouwd en een nieuwe oranjerie.

Het is niet genoeg; vanaf 1696 wordt de tuin dubbel zo groot gemaakt, 50 ha, met een gracht eromheen, nieuwe parterres, vijvers en boskets en op de centrale as

een enorme fontein. Achter de grotto ligt een fruittuin, aan de andere kant van het slot een cascade en de privétuin van de keurvorstin. Dertig jaar lang is Charbonnier verantwoordelijk voor de vormgeving en aanleg van de tuin, maar elke toevoeging of verandering wordt door Sophie bepaald.

Op 8 juni 1714 overlijdt keurvorstin Sophie tijdens haar gebruikelijke avondwandeling door de tuin. Had ze twee maanden langer geleefd dan was ze koningin van Engeland geworden. Toen Queen Anne, de laatste vorst uit het Huis Stuart, kinderloos stierf was Sophie de meest naaste, protestantse verwante. Nu werd Georg, Sophie's oudste zoon, George I, de eerste Engelse koning uit het Huis Hannover. Die té Duits klinkende familienaam werd na de Eerste Wereldoorlog veranderd in House of Windsor (naar Windsor Castle).

En de tuin van Herrenhausen: die is in grote lijnen, vorm en grootte nog zoals Sophie hem maakte en achterliet. ■

Rose-Marie Gerritsen is beeldend kunstenaar en schrijft over tuinen en planten

### Bronnen:

Jeanne Holierhoek, *Sophie van de Palts*, Digitaal Vrouwenlexicon van Nederland, <http://resources.huygens.knaw.nl/vrouwenlexicon/lemmata/data/SophievanHannover>  
Anne Mieke Backer, *Er stond een vrouw in de tuin*, Uitgeverij De Hef, Rotterdam 2016